

їни, прийнятому раніше «Про додаткові заходи щодо зміцнення законності та правопорядку в Україні», де зміцнення правового порядку пов'язується виключно з проблематикою боротьби зі злочинністю [10], що, на наш погляд, є звуженням проблеми.

Про власну цінність правового порядку свідчить також його відображення у нормативно-правових актах. Так, у Законі України «Про військову службу правопорядку у Збройних Силах України» вказано, що правовий порядок є запорукою подаль-

шого зміцнення законності та військової дисципліни у Збройних Силах України, забезпечення конституційних прав військовослужбовців [11, ст. 1]. Тут, незважаючи на вузьку спеціалізацію зазначеного нормативно-правового акту, знаходить своє відображення фундаментальна ідея сучасної теорії правового порядку про його нерозривний зв'язок з іншими ключовими правовими цінностями, такими як законність, права людини і громадянина тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Максимов С.І. Онтологічний статус та перформативні ролі цінностей у праві (постмодерністська інтерпретація) / С.І. Максимов // Актуальні проблеми філософії права. Правова аксіологія : матеріали міжнародного «круглого столу» (м. Одеса, 9 грудня 2011 р.). – О. : Фенікс, 2012.
2. Горобець К.В. Ієрархія цінностей права: основні підходи / К.В. Горобець // Вісник Академії адвокатури України. – 2012.
3. Бандура О.О. Системний характер загальнолюдських та правових цінностей / О.О. Бандура // Актуальні проблеми філософії права. Правова аксіологія : матеріали міжнародного «круглого столу» (9 грудня 2011 р.). – О. : Фенікс, 2012.
4. Токвиль А. де. Демократія в Америці / А. де Токвиль; пер. с франц.; предисл. Гарольда Дж. Ласки. – М.: Прогресс, 1992.
5. Хабермас Ю. Философский дискурс о модерне / Ю. Хабермас; пер. с нем. – М. : Весь мир, 2003.
6. Апель К.-О. Дискурс і відповідальність : проблема переходу до постконвенціональної моралі / Карл-Отто-Апель; пер. з нім. В.М. Купліна. – К. : Дух і літера, 2009. – 430 с. (серія «Сучасна гуманітарна бібліотека»).
7. Алексеев Н.Н. Основы философии права / Н.Н. Алексеев. – СПб. : Лань, 1999.
8. Про заходи щодо зміцнення правопорядку і посилення взаємодії місцевих органів виконавчої влади та правоохоронних органів : Указ Президента України від 15.12.2006 р. // Офіційний вісник України. – 2006. – № 99. – Ст. 121.
9. Про заходи щодо подальшого зміцнення правопорядку, охорони прав і свобод громадян : Указ Президента України від 18.02.2002 р. // Офіційний вісник України. – 2002. – № 8. – Ст. 331.
10. Про додаткові заходи щодо зміцнення законності та правопорядку в Україні: Указ Президента України від 05.08.1996 р. // Урядовий кур'єр. – 1996. – № 130. – Ст. 15.
11. Правовая политика России: теория и практика : моногр. / Под ред.: А.В. Малько, Н.И. Матузов – М. : ТК Велби, изд-во Проспект, 2006.

УДК 340.12

СУЧАСНА ТА НАЦІОНАЛЬНА ДЕРЖАВА: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

MODERN AND NATION STATE: CONCEPTUAL BASES AND PROSPECTS

Серебро М.В.,

*аспірант кафедри теорії держави і права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Стаття присвячена апологуванню ідеї збереження держави як інституту. Основна увага зосереджена на змінах епохи постмодерну, які призвели не стільки до краху держави як такої, скільки до потреби заміни моделі національної держави (держави-нації). Акцентується увага на формуванні моделі сучасної держави.

Ключові слова: нація, національна держава, сучасна держава.

Статья посвящена апологированию идеи сохранения государства как института. Основное внимание сосредоточено на изменениях эпохи постмодерна, которые привели не столько к краху государства как такового, сколько к потребности замены модели национального государства (государства-нации). Акцентируется внимание на формировании модели современного государства.

Ключевые слова: нация, национальное государство, современное государство.

Article is devoted to the protection the idea of saving the state as an institution. The main idea focuses on changes in the postmodern era that led to the collapse not only the state one, but to the need of change the model of the nation state. It was found that the model of the modern state is built on a supranational basis.

Key words: nation, nation state, modern state.

Постановка проблеми. Глобалізація та тісно пов'язані з нею процеси кидають виклик всім інституційним утворенням, які раніше забезпечували стійкість існування та розвитку людства. Держава стала в цьому дискурсі чи не основним об'єктом критики, що пов'язано з втратою монополії на управління суспільством. До однієї з перших заяв про кризу держави кінця ХХ століття відносять публікацію Х. Булла [1]. Відтоді з'явилося чимало робіт, в яких робиться песимістичний висновок щодо перспектив держави, для прикладу згадаємо твердження П. Щедровицького: «держава – це персонаж минулого, який покидає арену історичного процесу» [2, с. 46]. Але тут варто зауважити, що водночас деякі дослідники намагаються відійти від подібного ригоризму, зводячи проблему не стільки до краху держави як інституту загалом, скільки до еволюційної зміни моделі держави. Актуальною вбачається необхідність перегляду монопольної донедавна моделі національної держави (держави-нації).

Стан дослідження. Зазначена проблематика є міжгалузєвою за своєю предметною приналежністю, тому активно досліджується в рамках не тільки юридичної науки, але й політології, соціології, економічної теорії й навіть культурології. Кожна з цих галузей знань по-своєму оцінює сутність та перспективи побудови держави на основі національної ідентичності, виділяючи при цьому окремі аспекти держави-нації та аналізуючи зміни, які так чи інакше приводять до формування саме сучасної держави як альтернативи національної. Серед вітчизняних науковців ця проблематика прямо або опосередковано розглядалася О.О. Джураєвою, Н.М. Крестовською, Ю.М. Оборотовим, П.М. Рабіновичем, О.Ф. Скакун, та ін., яскраво відображена вона й в роботах зарубіжних колег, які, власне, і стояли біля її витоків: П. Еванса, С. Коена, Дж. Розенау, Ф. Фукуями, Ю. Хабермаса та ін.

Метою статті є аналіз перспективи подальшого використання моделі держави-нації та виділення концептуальної основи, релевантної саме сучасній державі.

Виклад основного матеріалу. Дійсно, варто погодитись з твердженням про те, що перед державою постали нові проблеми, загалом вони охоплюються наступними поняттями: «анархізація порядку, політична турбулентність, глобалізація, фрагментарність» [3, с. 5] та ін. В кінцевому рахунку все це можна розглядати як рефлексію на проявлення нездатності держав повністю контролювати свою територію, адекватно змінювати позиції в зв'язку з появою нових претендентів на виконання функцій, які традиційно вважалися державними.

Так, сьогодні зменшення ролі держави відбувається шляхом передачі функцій, з одного боку, на наддержавний рівень, а з іншого, на більш низький – локальний. І якщо дослідження міждержавної інтеграції сьогодні є вже традиційними, то питання паралельної з цим процесом децентралізації актуалізують концептуально нові погляди на ці процеси. Так, ставиться питання про взаємовплив міста на

державу, по-новому звучить осмислення просторової проблематики права [4, с. 137]. Крім цього, подібні висновки продиктовані також нездатністю держави вирішувати задачі як в нових для неї сферах (екологія, культура, інформатизація), так і в традиційних, перш за все, із забезпечення безпеки особистості та соціуму.

Незважаючи на подібну риторику, варто погодитись з тим, що й сьогодні держава залишається основним актором на міжнародній арені, і її політика визначає сам характер міжнародних відносин, здійснює безпосередній вплив на ступінь свободи і рівень добробуту громадян та й на саме людське життя. Діяльність та існування інших суб'єктів світової політики багато в чому залежить саме від держав.

П. Еванс у своїй роботі зазначає, що лише держава здатні об'єднати та доцільно розмістити сили забезпечення порядку. Ці сили є необхідними, щоб забезпечити проявлення закону всередині країни та зберегти міжнародний порядок. Ті, хто виступає за «сутінки державності», – чи є вони поборниками вільного ринку, чи віддані ідеї багатосторонніх договорів, – мають пояснити, що саме замінить силу суверенних національних держав в сучасному світі [5]. На думку Ф. Фукуями, такими «замінниками» сьогодні реально можуть виступати лише міжнародні організації (які при цьому досить обмежені в своєму арсеналі засобів, а від того ефективними є лише епізодично та локально відносно конкретної проблеми), злочинні синдикати, терористичні групи, які в певній мірі можуть володіти владою та легітимністю, не рідко і тим, і іншим одночасно. На його думку, для окремих суспільств та для світового товариства знищення держави – це прелюдія не стільки до утопії, скільки до катастрофи [6, с. 67].

При цьому, дійсно, держава перебуває в процесі зміни, і якщо мова йде про якісь кардинальні перебудови, то основної уваги вимагає саме розмивання суверенітету держави. Вбачається, що саме цей процес помилково трактується багатьма дослідниками як «крах», і екстраполяція цих висновків на рівень всієї держави є передчасною.

Так, С.А. Караганов та В.Л. Іноземцев вважають, що застарів сам принцип національного суверенітету, більше того, «його короткострокове або довгострокове обмеження буде сприяти подоланню економічних криз та фінансових катаклізмів» [7, с. 15]. П.К. Гречко також впевнений, що «національний суверенітет відмирає», так як «вичерпав свій соціально-історичний і політико-правовий ресурс» [8, с. 41]. На думку В. Рейнеке, глобалізація кидає виклик не стільки державі, а скільки суверенітету саме національної держави [9, с. 597–599].

Прийнято вважати, що з глобалізацією та транснаціоналізацією міжнародних відносин держави ввійшли в нову еру всесвітньої «турбулентності» [10]. Але варто зазначити, що дослідження транснаціонального феномену супроводжуються в більшій мірі орієнтованим на занепад баченням державної влади. Транснаціональний дискурс звучить, на думку С. Коена, саме як некролог: «смерть держави-на-

ції», «кінець суверенітетів» – всі ці фрази прокляму-ють кінець деякої ери і прихід до нової міжнародної системи, при цьому держава постає «злом», тому її занепад – добра річ. Підводячи підсумок, він зазначає, що транснаціональний занепадницький погляд на державу перестає опиратися на емпіричні спостереження і стає занадто ідеологізованим, теорія «занепаду» виявляється не пояснюючою теорією, а, скоріше, вірою в прихід більш демократичного світу, керованого більш гуманно [11, с. 184–194].

Тут варто погодитись з Е. Гідденсом з приводу того, що такий стан речей краще асоціювати саме з трансформацією держави, а не з її крахом [12, с. 436], а якщо сказати більш точно – з трансформацією держави-нації (моделі національної держави, яка останні кілька століть була системоутворюючою в такому дискурсі). Хоч ідеї бездержавного існування відомі з давніх часів (починаючи від ідеалізації первісного суспільства і закінчуючи анархістськими та комуністичними теоріями), сьогодні відсутні більш-менш серйозні альтернативи державного стану. Так, на думку С.В. Джолоса, «важко навіть уявити, що якийсь інститут міг би зайняти в бутті суспільства ту нішу, яка належить державі» [13, с. 397].

Констатація факту занепаду національної держави не виявляється достатньо змістовною та вимагає чіткого акценту на розумінні самої сутності держави-нації, її основної ідеї, яка сьогодні стала неактуальною. Взагалі варто зазначити, що все це, по суті, моделі, які по-різному розкривають сутність одного й того ж явища – держави. Саме тяжіння до однієї чи іншої з цих моделей веде до формування відповідного образу держави і вищеописані тенденції виявляються не чим іншим, як процесом переходу від образу національної держави до образу сучасної держави. Виявляється, що кожна з таких моделей формує свій образ держави, і саме концептуальний елемент кожного такого образу несе в собі значиму інформацію, яка і стає основою для відмежування одних від інших, так образ національної держави сутнісно проявляється через розуміння самої нації, яка є його основою.

Взагалі цей історичний тип держави почав складатися після Вестфальського миру 1648 року, що підвів підсумки Тридцятилітньої війни та Реформації й закріпив в міжнародних договорах правові положення нового світовпорядкування в Європі, що характеризувався соціокультурною та правовою однорідністю населення та прийшов на зміну держави станового типу.

Загальноновизнаним є той факт, що національна держава – результат складного історичного розвитку саме Європи, тобто це власне європейський феномен, який отримав розповсюдження по всьому світу, хоч останнім часом Європа і переживає тривалу кризу, пов'язану зі становленням європейської ідентичності.

У загальному та найпростішому розумінні національна держава – це держава, кордони якої збігаються з кордонами нації, при цьому найбільш дискусійним і виявляється виділення таких кордонів, суть

яких у виділенні самої нації. Це поняття, як це часто буває, протягом історичного розвитку об'єкта ним позначуваного (держави) почало багатьма дослідниками трансформуватися, підмінюючи свій початковий зміст, а за напруженням наукових суперечок навколо себе виявилось одним з найбільш дискусійних. Протягом століть змінювалося не тільки розуміння нації, а й морфологічне значення латинського слова *patio* (від дієслова «народження» до іменників «плем'я» та «стан»), не кажучи вже про суто мовні відмінності.

Хоча вже в 70-ті роки активно зазвучала думка щодо необхідності перегляду державно-ідеологічної орієнтації в осмисленні категорій «етнос», «народ» та «нація» і створення нейтральних аналітичних понять, у більшості досліджень до теперішнього часу продовжує зберігатися традиція, відповідно до якої весь процес модернізації західної цивілізації представлений у вигляді схеми з чітко вираженою оціночною ієрархією: від нижчих форм до вищих, вінцем яких є нація та відповідна їй національна держава.

Якщо хоч якось спробувати систематизувати погляди на визначення нації, то можна виділити такі підходи (школи) до розуміння даного феномена [14, с. 14]:

1) У рамках англо-французького підходу розрізняють етнос і націю, розуміючи під останньою якусь субетнічну соціокультурну спільність, співгромадянство.

2) У руслі німецької традиції (а також у країнах Центральної та Східної Європи) нація розглядається як певний тип етносу.

3) Ототожнення нації та етносу.

Історичний досвід тлумачення даного поняття вказує, з одного боку, на його етнічні та біологічні характеристики, а з іншого – на суто політичні, які при цьому все одно в більшій або меншій мірі виявляються нерозривно пов'язаними з першими варіантами, що створює теоретичну основу, обґрунтовує націоналістичні і расові теорії, сприяє поширенню екстремістських настроїв у суспільстві, дестабілізації політичної обстановки.

У всіх цих інтерпретаціях простежується спроба зрівняти дві суперечливі властивості нації: її етнічну основу та державно-політичну орієнтацію. Це проявляється в різних класифікаціях нації: «об'єктивної» і «суб'єктивної», «етнічної» і «політичної». Якщо етнічна концепція нації ґрунтується на уявленнях про спочатку існуючий ментальний взаємозв'язок («дух народу» або «національний характер»), то прихильники державно-політичного трактування підкреслюють насамперед спільність ціннісних установок та державно-правових інститутів. Саме наявність національної держави є основною структуруючою ланкою в трактуванні поняття «нація». Нація та національна держава стали ідеологічними основами об'єднання та підпорядкування єдиним правовим нормативам тогочасного світу, але сучасний їх розвиток вбачається занадто спекулятивним та малоефективним. Скільки не робилося б спроб розширити та наповнити новим ліберальним змістом поняття

«нації», а від того і національної держави, все одно проблемним залишається необхідність виділення титульної та другорядних націй, «господарів» та «гостей». Якщо в попередні часи на цій основі відбувалося об'єднання в державі, то сьогодні спостерігаються протилежні тенденції.

З цього приводу Н. Хомскі заявляє, що національна держава виявляється дуже штучною та деструктивною системою. Для констатації цього факту достатньо звернутися до історії: криваве минуле Європи в значній мірі зумовлене прагненням утвердити подібні ірраціональні утворення [15]. К. Омае, у свою чергу, прямо проклинає «кінець національної держави» і називає прихильність до неї «картографічними ілюзіями» [16, с. 7] та «ностальгічними фікціями» [16, с. 12]. Зазначимо, що національний принцип, задекларований і відповідний тогочасним умовам при утворенні ООН («об'єднання націй»), сьогодні виявляється дуже сумнівним, хоча б з погляду кількості членів, виникає риторичне питання: «Чи дійсно сьогодні в світі 193 націй?».

Основна проблема виявляється у прагматичному погляді на модель національної держави, вона просто стає неефективною. Одним з аспектів такого низького ККД виявляється втрата частини свого суверенітету, розмивання національної юрисдикції над власною територією, втрата монопольного контролю над правовою системою. Такими явними юрисдикційними відступами можна називати проголошення принципу примату міжнародного права над внутрішньодержавним та надання наднаціональним правоохоронним органам повноважень на здійснення функцій правосуддя (Європейський суд з прав людини виступає тут далеко не єдиним, але найяскравішим прикладом) з питань, що традиційно вважаються привілеєм суверенних національних держав.

Настає ера наддержавних утворень – політичних утворень великих як за своїми територіальними розмірами, так і за економічним потенціалом. Значну роль у їх створенні грають наднаціональні основи ідеологічного характеру. І тут найефективнішими виявляються держави, які будують свій фундамент за допомогою наднаціональних ідеологій та в першу чергу економічних потреб все більше космополітизованого суспільства. І якщо під національною державою розуміти абсолютно конкретну історичну модифікацію держави, то розмови про її можливий відхід з арени історії здаються цілком обґрунтованими: мова ж йде не про відмирання держави як такої, а лише про один із типів, що передують новій фазі розвитку державності. З часом на місце національної держави просто мала прийти інша ідея держави, що відповідає конструкції глобального політичного порядку.

Вже сьогодні наявна величезна кількість спроб виокремити сучасну державу в окремий «історичний тип», «модель», «образ», але сьогодні швидше має місце постановка даного питання, а не конкретне його вирішення, ключовим при цьому виявляється пошук саме «сучасної» її основи. Основна проблема

виявляється в тому, що, якщо концепція національної держави в свій час була монопольною в плані розуміння концепту державності тогочасної Європи, то сучасні інтерпретації її альтернатив виявляються різноплановими та торкаються окремих сутнісних сторін перебудови держави. Та водночас варто зазначити, що це є закономірним процесом формування єдиної, концептуальної ідеї розвитку державності, що вимагає відповідного масштабу такої перебудови часу.

Р. Хармуд визначила, що основним ключем до розуміння сучасності виявляється прискорення самого часу та різноманітних соціальних змін. Модуси історичного часу органічним чином виявляються пов'язаними з динамікою в житті культури, історія – не всесвітній історичний процес, а синхронне та діахронне існування різних самобутніх культур зі своїм темпоритмом розвитку. На її думку, марно А. Тойнбі визначив розуміння історичного часу як специфічного атрибуту конкретних культур, суспільств, цивілізацій, що позбавило поняття історичного часу єдиної семантики, універсального значення тривалості [17]. Саме тому робиться висновок, що «дві синхронно існуючі культури нерідко живуть в модусній діахронності: для однієї можливо ще продовжується теперішнє відносно іншої, а для останньої вже настала епоха майбутнього» [18, с. 13]. Виходячи із подібних висновків, можна констатувати, що традиція використання поняття «сучасності» має два напрямки: по-перше, це темпоральна характеристика, а по-друге, це характеристика якості, тобто відповідності вимогам конкретного часу.

Формується велика кількість різнопланових моделей сучасної держави, наприклад, сучасною вважається правова, соціальна, демократична, технократична, інформаційна, сервісна, сильна, мережева та навіть торгова держава й багато інших. Кожна з таких концепцій лише частково пояснює зміни, які відбуваються або вже відбулися в бутті держави на сучасному етапі (постмодерну, постіндустріалізму).

Таким чином, можна констатувати, що конструювання образу сучасної держави йде шляхом глибокого аналізу різних аспектів її прояву, нехарактерних минулому. З цього приводу А.Ю. Мельвіль зазначав, що яким би чином ми не намагалися поглянути на державу крізь призму їх статусності або спроможності, або їх цивілізаційної приналежності, або моделей державного будівництва – щоразу перед нами виникає свій образ, на його думку, «ми можемо розмістити держави відносно одна одної, отримаємо їх класифікації, свого роду карту держав, але жодна з цих карт не буде досконалою та вичерпною; щоб скласти досить повне та цілісне уявлення, нам доведеться створити цілий атлас карт» [19; с. 10].

В такій трактовці дуже яскраво простежується різний вимір оцінок ставлення до сучасності держави, так різні критерії формують різні образи, але найактуальнішим вбачається саме формування образу сучасної держави шляхом його протиставлення національній державі, саме в порівнянні з державою-нацією можна побачити найяскравіші зміни, які

відбулися в самій ідеї державності. Ю.М. Оборотов зазначає, що на шляху до пізнання сучасної держави необхідним є подолання емпіричного підходу до держави, коли будь-яка організація публічної влади з такими атрибутами, як територія, народ та влада, визнається державою, на його думку, такий підхід є виправданим до так званої несучасної держави (точніше, досучасної держави), сьогодні ж держава виявляється цивілізаційною формою організації політичної влади, завдяки чому здатна не тільки служити загальному благу, але й забезпечувати вільний розвиток індивіда, для цього держава має відповідати певним вимогам, які виражені в нормативному підході до держави [20, с. 15].

Висновки. Попередні форми соціально-класової та етнопатриотичної солідарності розпадаються, електронні засоби комунікації створюють особливі форми прямого міжперсонального спілкування, минаючи посередництво соціальних та політичних утворень, з'являються ознаки більш гнучких форм та видів солідарності, ніж нація, яка зберігається як така, але виконує швидше роль ширми, за якою приховані реальні консьюмеристські настрої громадян більшості розвинених країн, адже сьогодні можна обирати навіть Батьківщину. Почуття патріотизму, на якому ґрунтувалася стійкість держави-нації, стає неефективним, йому на зміну приходять так звані «конституційний патріотизм» [21], що позначає ідею про те, що політична вірність має ґрунтуватися на нормах, цінностях, а також на процедурах демократичної конституції, це патріотизм, заснований не на спільності історії або спільності етнічного походження, а на загально визнаних всіма принципах, які фіксуються в Основному законі. Саме ідеї подібного спрямування починають розглядати як норматив-

но привабливу форму громадянської відданості для мультикультурного суспільства, а також як спосіб концептуалізації громадянської ідентифікації наднаціонального рівня. Крім цього, величезного значення набувають права людини, забезпечення яких стає метою існування держави.

Зв'язок громадян з сучасною державою базується на раціональних основах, а не на ірраціональних почуттях. В ідеї наднаціональної держави простежується формування не стільки нації, скільки громадянського суспільства, таким чином саме воно стає її сутнісним наповненням. Показовим є той факт, що в наші дні громадянство повністю втрачає етнічну складову (Міжнародний пакт про громадянські та політичні права ще в 1966 році на міжнародному рівні закріпив право кожного залишати будь-яку країну, включаючи країну свого народження).

При цьому сам інститут держави залишається символом єдності та порядку, а передача частини свого суверенітету на міжнародний рівень є виключно ознакою її активності в пошуку рішень виникаючих проблем. Держави, які відмовляються від таких дій, виявляються законсервованими й реально не можуть вирішити ті проблеми, з якими стикаються її громадяни, а від цього вони активно втрачають легітимність, а як наслідок, і цінність. Тут дуже яскраво простежується боротьба держави за свій народ не в етнічному, а саме в політичному дискурсі, ті держави, які не здатні забезпечити дотримання режиму прав людини та гідного рівня життя втрачають свою стійкість, адже переконати сучасну людину йти на жертви, а іноді й на смерть заради забезпечення добробуту держави, яка, крім почуття національної ідентичності, нічого не може дати людині взамін, просто несправедливо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Bull H. *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics* / H. Bull. – N.Y. : Columbia University Press, 1977. – 335 p.
2. Щедровицкий П.Г. Изменения в мышлении на рубеже XXI столетия: социокультурные вызовы / П.Г. Щедровицкий // *Вопросы философии*. – 2007. – № 3. – С. 36–54.
3. Белов Г.А. Факторы кризиса и эволюции государства / Г.А. Белов // *Вестник Моск. У-та. Сер. Политические науки*. – 2003. – № 6. – С. 5–23.
4. Мельничук О.С. Міська правова система: поняття та структура : [монографія] / О.С. Мельничук. – О. : Фенікс, 2014. – 292 с.
5. Evans P. *The Eclipse of the State? Reflections on Stateness in an Era of Globalization* / P. Evans // *World Politics*. – 1997. – № 50 – P. 62–87.
6. Фукуяма Ф. *Сильное государство: Управление и мировой порядок в XXI веке* / Ф. Фукуяма. – М. : АСТ Москва: Хранитель, 2006. – 220 с.
7. Иноземцев В.Л. О мировом порядке XXI века / В.Л. Иноземцев, С.А. Караганов // *Россия в глобальной политике*. – 2005. – № 5. – С. 9–15.
8. Гречко П.К. Понятие «мирового порядка» в контексте глобальных преобразований / П.К. Гречко // *Вестник РУДН. Сер. Философия*. – 2006. – № 1 (11). – С. 43–65.
9. Reinicke W.H. *Global Public Policy: Governing without Government?* / W.H. Reinicke // *International Journal*. – Vol. 53. – 1998. – P. 597–599.
10. Rosenau J. *Turbulence in World Politics: A Theory of Change and Continuity* / J. Rosenau. – J.N. : Princeton University Press., 1990. – 480 p.
11. Cohen S. *The resilience of the state: Democracy and challenges of globalization* (transl. from the Fr. by J. Derrick / S. Cohen. – Boulder (Col.); L. : Rienner, 2006.–198p.
12. Гидденс Э. *Навстречу глобальному веку* [пер.с англ. С.П. Баньковской] / Э. Гидденс // *Отечественные записки*. – 2002. – № 6. – С. 436–456.
13. Джолос С.В. *Етатистська держава як цінність* / С.В. Джолос // *Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць*. – 2010. – Вип. 53. – С. 397–402.
14. Блинов А.С. *Национальное государство в условиях глобализации: контуры построения политико-правовой модели формирующегося глобального порядка* / А.С. Блинов. – М. : МАКС Пресс, 2003. – 150 с.
15. *Language and Politics* / N. Chomsky. – Canada : AK Press, 2004. – 802 p.
16. Ohmae K. *The end of the nation state: The rise of regional economies* / K. Ohmae. – L. : Harper Collins, 1995. – 214 p.

17. Hartmut R. Social Acceleration: A New Theory of Modernity (New Directions in Critical Theory) / R. Hartmut. – N.Y. : Columbia University Press, 2015. – 512 p.
18. Ярская В.Н. Методология науки: время как метод / В. Н. Ярская // Поволжский торгово-экономический журнал. – 2011. – № 4. – С. 12–17.
19. Политический атлас современности: опыт многомерного статистического анализа политических систем современных государств / [А.Ю. Мельвиль, М.В. Ильин, Е.Ю. Мелешкина, М.Г. Миронюк, Ю.А. Полуниин, И.Н. Тимофеев (при участии Я.И. Ваславского)]. – М. : МГИМО – Университет, 2007. – 272 с.
20. Оборотов Ю.Н. Современное государство: основы теории / Ю.Н. Оборотов. – О. : Астропринт. – 1998. – 132 с.
21. Miiller J.W. A general theory of constitutional patriotism / J.W. Miiller // International Journal of Constitutional Law. – 2007. – № 3. – P. 72–95.

УДК 321.74(477.53)

НОРМОТВОРЧА ТА ОРГАНІЗАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ РЕВОЛЮЦІЙНИХ КОМІТЕТІВ ПОЛТАВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ В ГОСПОДАРСЬКІЙ СФЕРІ (ГРУДЕНЬ 1919 – КВІТЕНЬ 1920 РР.)

RULE-MAKING AND ORGANIZATIONAL ACTIVITY OF POLTAVA PROVINCE REVOLUTIONARY COMMITTEES IN ECONOMIC SPHERE (DECEMBER 1919 – APRIL 1920)

Стрілець В.В.,

*кандидат юридичних наук, доктор історичних наук, професор,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

У статті розглядається господарська діяльність революційних комітетів Полтавської губернії з грудня 1919 р. по квітень 1920 р. Проаналізовано здійснення революційними комітетами політики військового комунізму. Охарактеризовані зокрема земельна та продовольча політика цих надзвичайних органів радянської влади.

Ключові слова: революційні комітети, Полтавський губернський революційний комітет, продовольча політика, націоналізація, господарсько-економічні наради.

В статье рассматривается хозяйственная деятельность революционных комитетов Полтавской губернии с декабря 1919 г. по апрель 1920 г. Проанализировано осуществления революционными комитетами политики военного коммунизма. Охарактеризованы в частности земельная и продовольственная политика этих чрезвычайных органов советской власти.

Ключевые слова: революционные комитеты, Полтавский губернский революционный комитет, продовольственная политика, национализация, хозяйственно-экономические совещания.

The article deals with the economic activity of Poltava province revolutionary committees from December 1919 till April 1920. The implementation of the war communism policy by revolutionary committees is analyzed. In particular, the land and food policies of these extraordinary bodies of Soviet power are characterized.

Key words: revolutionary committees, Poltava Provincial Revolutionary Committee, food policy, nationalization, economic meetings.

Постановка проблеми. Унеможливлення проявів авторитаризму та тоталітаризму в розвитку сучасної України певною мірою залежить від об'єктивного вивчення радянського етапу історичного розвитку. В цьому плані особливий інтерес становить період утвердження радянської влади в Україні, зокрема у формі її неконституційних надзвичайних тимчасових органів, насамперед, революційних комітетів (ревкомів), питання їх нормотворчої та організаційної діяльності в різних сферах.

Стан дослідження. Радянська історико-правова наука зверталася до проблематики діяльності революційних комітетів [1], однак, попри суттєве накопичення фактичного матеріалу, їй не вдалося уникнути обов'язкового набору ідеологічних штампів у

відповідях на низку важливих питань. В свою чергу, сучасна історіографія не проявляє істотного інтересу до проблем радянського державного будівництва, що посилює актуальність дослідження. Революційні комітети на чолі з губернським революційним комітетом (ревкомом) в Полтавській губернії, що охоплювала значну частину України, взагалі випали з поля зору як радянської, так і сучасної історико-правової науки, що зумовлює актуальність статті, метою якої є дослідження нормотворчої та організаційної діяльності революційних комітетів Полтавської губернії в господарській сфері.

Виклад основного матеріалу. Наприкінці 1919 р. вся повнота влади в межах Полтавської губернії опинилася в руках створених насамперед російською